

Ad interim!

Predno nadaljujem svoj članek „o formalnih in didaktičkih stopnjah in pa o razvijajoče-upodabljajočem pouku“, se mi zdi potreba, spričo nekih dogodkov na našem pedagoškem mejdanu, da izpregovorim na tem mestu par besedic „pro domo“.

K pisanju omenjenega članka me je napotila zgolj gorečnost za stvar. Od svojih nekdanjih gojencev in gojenk, sedaj službujočih na Kranjskem, so mi prihajale neposredno in posredno tolike tožbe o pretiranem oktroiranju proslulih ali že bolj preklicanih formalnih stopenj, da se mi je porodilo iskreno prepričanje, da storim istinito dobro delo, ako kaj primorem, da se pretirano hvalisanje formalnih stopenj omeji ter se jim pripozna samo tista veljava, ki jim gre po sedanjem stanju pedagoške vede in izkušnje zlasti tudi med Nemci, za katerimi mi itak vedno in povsod pobiramo stopinje in še posebno na pedagoškem polju.

K temu poslu sem se čutil tembolj poklicanega, ker sem tudi jaz profesor pedagogike — sicer ne kakor Herbart na vseučilišču — pa vsaj na učiteljišču in to že lepo vrsto let, tako da bom kmalu lahko praznoval mali pedagoški jubilejček; tedaj imam tudi jaz prilike dovolj, premišljevati o pedagoških in metodiških stvareh ter celo „ex offio“ govoriti o Herbartu in formalnih stopnjah; čuda torej ne bi bilo, če bi tudi jaz kot profesor pedagogike našel, če že ne nove „dispozicije, po kateri se uspešno poučuje“, pa vsaj tehtne vzroke, zakaj se po tej dispoziciji uspešnejše poučuje nego po oni. Tudi sem bil pred nedavnim časom v Jeni, pravi Meki pedagoškega sveta, ter prisostvoval z napeto pazljivostjo teoretiškim izvajanjem ter praktičnim nastopom baš tistih nemških pedagogov, ki veljajo vsemu svetu kot najpristnejši epigoni Herbartovi in Zillerjevi ter najkompetentnejši tolmači njiju pedagoške in metodiške tradicije. Vrhutega me je bilo

skrb, da sem vtiske, ki sem jih sprejel v Jeni, izpopolnil z naknadnimi temeljitimi študijami tembolj, ker sem moral napraviti o svojem bivanju v Jeni uradno poročilo. Naposled pa sem se za članek, ki ga sedaj objavljam v „Popotniku“, oziroma za predavanje, iz katerega je vznikel ta članek, še posebej podkoval ter si nabavil in porabil vso v to vprašanje segajočo najnovejšo literaturo, kolikor mi je bila dosežna.

Za ta svoj trud — ne smem biti nehvaležen — sem žel tudi priznanje in hvalo, i uradno, od c. kr. okrajnega šolskega sveta goriškega, i zasebno; le-te sicer ne javno, ker si pri sedanjih razmerah ne upa na dan, pač pa prikrito, a zato ni bila nič manj iskrena, in marsikateri učitelj in učiteljica, ne samo moji nekdanji gojenci, nego tudi meni osebno neznana gospoda, so mi stisnili roko, ali mi poslali dopise, češ, da sem izgovoril rešilno besedo in naj nadaljujem svoje delo.

Rezultat ljubljanskega shoda — Matičinega sestanka v Narodnem domu — je bil navidezno, recimo oficijalno — neugoden težnjam, za katere se jaz borim, a samo navidezno; kajti ostri opazovalec je lahko pogodil, kako tle pod pepelom formalnih stopenj iskre in kako bi pri ugodni vnanji konstelaciji trebalo le malo krepke sape, da bi se tisti pepel razpršil na vse strani: *Afflavit et dissipati sunt!*

Čutil sem, globoko čutil, da mnogi udeleženci učiteljskega shoda pričakujejo baš od mene, ki sem začel rešilno polemiko, tudi take krepke sape; celo izrečnih pozivov mi ni manjkalo. No mislim, da sem v interesu dobre stvari pravo ukrenil, da bi bil govor srebrn, a da je bil molk zlata vreden. Kar je čislani govornik v enournem razboritem govoru zgradil, mi ni bilo možno v par minutah podreti ter na mestu podrtine dvigniti novo zgradbo. A za daljšo debato gospoda učitelji, ki so bili tisti dan že itak slišali dolgo vrsto govorov, pač niso bili več dozvetni. Žal pa mi je še sedaj, da se nisem takoj po predavanju dvignil z izjavo, da sicer ne morem in ne maram pričeti daljše debate, da si pa izprosujem že sedaj dovoljenja, da bom predaval v prilog razvijajoče-upodablajoče metode na prihodnjem občnem zboru „Šolske Matice“ (o Božiču t. l.). Ta moja zamuda bodi s temi vrsticami popravljena ter obenem povedano, da je slavni odbor „Šolske Matice“ po načelu „*audiatur et altera pars*“ v seji dne 9. aprila t. l. (dan po predavanju) mi že priznal naprošeno dovolitev. Toliko v vednost onim cenjenim tovarišem učiteljem in učiteljicam, ki so od mene pričakovali krepkega nadaljevanja pričetega boja proti formalnim stopnjam ter so se, po mojem molku sodeč, morda „pohujševali“ nad mojo navidezno malodušnostjo, češ, da mi je že po prvem naskoku zlezlo srce v hlače in sem vrgel puško v koruzo ter zbežal.

Niti se ne umišljam jaz, da sem že zmagal formalne stopnje z uvodno polemiko svojega spisa in z eno učno sliko, niti se ne morejo

njih pristaši domišljati, da so jih rešili, ako so od mene priporočano metodo kar na kratko — sans phrase — odklonili, brez družega utemeljevanja nego z edinim skepticizmom, češ, da za podajanje pripovednih snovi še nikoli nikomur ni rabila druga učna oblika nego monološka (pripovedovanje ali čitanje). O tem ne potrošim sedaj niti besedice, nego prosim i pristaše i nasprotnike formalnih stopenj, naj potrpe ter pridrže končno sodbo dotlej, dokler bode završena moja razprava.

Na nekatere opombe velikosrednega predavanja, izrečene na mojo adresu, pa moram takoj odgovoriti.

Med drugim se mi je tudi očitalo, zakaj se toliko protivim izrazu „formalne stopnje“ in proti njih artikulaciji v pet oddelkov, češ, saj „formalne ali didaktičke stopnje“ — zadnji izraz sem jaz priporočal v začetku tega spisa — to je vse eno, poznamenovanje, ime je irelevantno; in kar se števila pet tiče, tudi ni, da bi se prepirali, saj tudi mi formalniki nismo tako pedantni, nego dopuščamo, da se včasih po potrebi ta ali ona stopnja opusti; tri, štiri, pet . . . stopenj — to nam je vse eno!

Na to odgovorjam: Formalisti — sit venia verbo, zaradi kratkoče — kaj radi in mastito poudarjajo, da petere formalne stopnje so takorekoč uporabljeni, pri pouku izvršeni apercpcijski proces in baš iz tega apercpcijskega procesa z navidezno strogo logiko izvajajo baš pet učnih stopenj. Ako pa sami priznavajo, da vse petere stopnje niso tako potrebne, da število „pet“ ni casus belli z antiformalisti, nego da se ena ali dve stopnji lahko opustita (ali morda tudi tri in štiri?), potem pa tisto njih abstrahovanje peterih stopenj iz apercpcijskega procesa vendar ni tako strašno logiško, nego je njih početje podobno krojaču, ki bi se hvalil, da naredi obleko, ki se vsakemu človeku pristoji, malemu in velikemu, moškemu in ženski, ravnoudemu in pohabljenemu, ter bi kot tako obleko priporočal neko krilo, ki ne bi imelo nobenega izrazitega kroja, nego bi bila še najbolj podobna morda karnevalskemu dominu ali pa kaki rjuhi, v katero bi se seveda vsakdo lahko ogrnil ter za silo pokril svojega telesa goloto.

Meni je pa bilo do tega, da iz apercpcijskega procesa izvedem neko učno artikulacijo, kibi bila res strogo logiška, o kateri ne bi mogel nikdo reči, da se po razmerah ali po individualnem samovolju lahko ta ali on oddelek manj poudarja ali celo popolnoma izpusti, nego bi bila tako logiški prozorna, da jo mora vsakdo spoznati in pripoznati ter vsak učitelj pri vsakem učnem procesu izvršiti. To strogo logiško artikulacijo sem že v pričetku tega spisa poudarjal ter jo vnovič poudarjam, napotujoč čitatelje na slavno didaktiko dr. Will-

manja, ki na strani 232. sled. drugega zvezka glede razdelitve metodiških enot navaja celo vrsto najimenoitnejših pedagoških mislecev vseh časov in narodov, od Aristotela počenši pa do Fricka; po njem se uveri čitatelj-učitelj, ako ni prišel že sam po svojem razmišljanju do tega zaključka, da raztrojevanje apercipijskega, oziroma učnega procesa je logičsko, naravno, neprisiljeno, ki se povsod in vsegdar da in mora pri vsakem metodiškem pouku izvršiti, da je pa vrivanje uvodnih in prehodnih stopenj in podstopenj sicer možno, a nikakor ne neizogibno, logičsko potrebno.

V istini so različni metodiki tisto logičsko razdelitev na troje razširjali različno. Herbart, Dietlein, Gosche in Pollak na četvero stopenj, Ziller, potem Rein, Pickel in Scheller na petero in Sommert z uračunjenimi podstopnjami celo na šestero, dočim se je vrnil v Nemcih toliko čislani Dörpfeld, sicer tudi Herbartovec, k trem stopnjam, ki jih imenuje: Anschauen, Denken, Anwenden, a Matzat jih je celo skrčil na dve: Erwerbung in Anwendung.¹ A kakor štiri, pet in šest bi z nekoliko rafiniranostjo lahko tudi dobili sedem, osem in morda še več stopenj.

V istini je že večkrat imenovani Lehmsick, sam pristen Mladohertartovec, v svojih predavanjih o „špecialni metodiki“ v ferijalnih tečajih v Jeni l. 1901. nadomestil peteroformalne stopnje z nastopno drobno in fino razvrščeno artikulacijo² Troje glavne stopinje pouka so mu: naziranje, tvoritev pojmov, uporaba. Razvijanje pojmov pa on izvršuje po nastopni lestvici: Abstraktionsziel, Beispiele, Vergleich, Verknüpfung, Herausstellung des Allgemeinen. In pri genetiškem stopnjevanju gojenčevih pojmov (Genetische Stufenfolge in den Begriffen des Zöglings) razločuje: Typen, Individualbegriffe und Verdichtungssätze, allgemeine Gesetze“. Pri uporabi pa razločuje vrhu pametovanja (Einprägung) še sledeče podstopnje (Hauptformen der Anwendung): Durchlaufen, Übertragen, phantasierendes Handeln, Darstellen, Selbstfinden und Produzieren. Ali ne bi bil lep napredek, ako bi si naši Herbartovci, namesto da se zadovole z bornimi petimi formalnimi stopnjami, privoščili štirinajstero ali petnajstero stopnjičic jenskih Herbartovcev?

Toda s takim umetnim razpredeljevanjem se duhovi le begajo, dočim je meni do tega, da bi učitelji, katerih psihološka predizobrazba ni

¹ Sommert, n. n. m. str. 37 i. d.

² Gl. knjižico „Ferienkurse in Jena für Damen und Herrn im August 1901. Grundrisse für die einzelnen Vorlesungen“. Na str. 5. in 6.: „Die drei Hauptformen des Unterrichts sind: Anschauung, Begriffsbildung, Anwendung“.

baš preobilna — menim, da s to trditvijo nikogar ne razžalim, saj pri sedanjem učnem ustroju naših učiteljišč nitj drugače ni mogoče — sami spoznali, da razdelitev poučevanja na podajanje, razumevanje in utrjevanje je logiška, neizogibna posledica apersepcijskega procesa.

Iste misli, kakor sem jih sedaj jaz povedal, izraža prof. Fr. S. Rudolf Haßmann v knjigi „Allgemeine Unterrichtslehre für Lehrer- und Lehrerinnenbildungsanstalten“, takisto po Willmannu na str. 64. in 65. tako-le:

„Prisvajanje duševne vsebine je komplicirano delo. Najprej je treba razločevati dve stopnji:

1. Sprejemanje vsebine, ki provzročuje vednost,
2. obdelovanje vsebine, ki provzročuje znanje (zmožnost).

Kako tesno spojena oba ta dva dela, to izprevidiš iz enostranosti, do katerih te dovede njiju ločitev. Vednost brez zmožnosti nje uporabljanja je neplodno pametovanje, spretnost brez vednosti pa je mehaniška zmožnost. Toda često se družita tudi obe te enostranosti: vtpavanje in dresiranje; to nam je kažipot, da je treba med obe stopnji vriniti tretjo, ki družiti one dve. Ta stopnja je razumevanje, duševno obladanje snovi, ki postane tako duševna svojina učenčeva.

S tem smo dobili tročlansko vrsto učnih stopenj: sprejemanje — duševno premotrenje — uporaba, ali pa: naziranje — razumevanje — uporabljanje. Kehr imenuje naziranje, razumevanje in vajo stebre pouka...². Ali niso to vprav Aristotelove stopnje: $\alpha\sigma\chi\eta\sigma\iota\varsigma$ — $\nu\omicron\lambda\iota\varsigma$ — $\theta\upsilon\mu\epsilon\tau\iota\varsigma$?

¹ Wien. Friese & Lang. 1898. Splošno potrjena od vis. naučnega ministrstva z odlokom z dne 29. januarja 1898, št. 541.

² „Das Aneignen eines geistigen Inhalts ist ein zusammengesetzter Vorgang. Zunächst sind zwei Stufen zu unterscheiden:

1. das Aufnehmen des Inhalts, wodurch das Wissen,
2. das Verarbeiten desselben, wodurch das Können bewirkt wird.

Die Zusammengehörigkeit beider Glieder ergibt sich aus der Einseitigkeit, zu denen ihre Trennung führt. Wissen ohne Fertigkeit in dessen Anwendung ist Gedächtniskram, Fertigkeit ohne Wissen mechanisches Können. Allein es können auch beide Einseitigkeiten verbunden sein: Eintrichtern und Abrichten — ein Fingerzeig, dass zwischen beiden Stufen eine mittlere einzufügen ist, welche sie mit einander verknüpft. Das ist aber das Verständnis, das geistige Bewältigen des Stoffes, so daß derselbe verfügbar wird.

Damit ist eine dreigliedrige Reihe der Stufen der Aneignung gewonnen:
Aufnahme — geistiges Durchdringen — Anwendung, — oder:
Anschauen — Begreifen — Anwenden.

Kehr bezeichnet Anschauen, Verständnis und Übung als die Säulen des Unterrichts.*

Iz dosedanjega razmotrovanja je tudi jasno, zakaj se jaz protivim zahtevi, naj naše učiteljstvo poučuje po formalnih stopnjah, ko se mi ugovarja, češ, saj „formalne“ ali „didaktiške“ ali „učne“ stopnje — to je vse eno; kdo bi se trgal za ta ali oni izraz?

Ako priporočamo našim učiteljem ali celo zahtevamo od njih, naj poučujejo po „formalnih stopnjah“, tu smo že izrekli, da smo stran-karski, odločni pristaši Herbartovi, ali pravzaprav ene Herbartove stranke, namreč Zillerjeve; kajti brž ko rabimo izraz „formalne stopnje“, mora vsakdo, ki je o pedagoškem slovstvu poučen, misliti na Herbartovo-Zillerjevo učno artikulacijo in na nobeno drugo, kajti noben drug pedagog — in več jih je, ki se bavijo z učnimi stopnjami in jih po svoje razdeljujejo; glej zgoraj! — noben drug pedagog, pravim, učnih stopenj ne imenuje formalnih stopenj, nego pri tem izrazu nam je edino le misliti na učni sestav Zillerjevih pristašev, takoimenovanih Mladoherbartovcev. Kdor torej zahteva od naših učiteljev, naj poučujejo po formalnih stopnjah, ta jih vede ali nevede vprega v mladoherbartovski jarem ter si nakopuje sumnjo, da nasprotuje priznanemu načelu, ki veli, da učna metoda bodi prosta.

Tej sumnji pa se ogne kdor zahteva poučevanje po učnih stopnjah; po učnih (didaktiških) stopnjah mora pač vsak učitelj poučevati; po njih so poučevali razboriti učitelji vseh časov in narodov, njim se upirati bi bilo nesmiselno. Katerega didaktiškega shemata pa naj se kdo drži, ali dvostopnega Matzatovega ali trostopnega Kehrovega, Dörpfeldovega in drugih ali četverostopnega Herbartovega, Dietleinovega, Goschejevega in Polackovega ali peterostopnega Zillerjevega ali šesterostopnega Sommerovega — to bodi prepuščeno svobodnemu izvolju učiteljevemu, kajti metoda bodi prosta, tako je velelo že prvo naučno ministrstvo avstrijsko.

Vnovič pa bodi izrečno povedano, da izraz formalne stopnje ni sinonimen z izrazom didaktiške stopnje, kakor se je napram meni trdilo, nego znači v strokovnjaško-metodiški terminologiji tisto varijanto didaktiških stopenj, ki so si jo prikrojili Zillerjevci in Mladoherbartovci. Kdor torej zahteva, da naj naši učitelji poučujejo po formalnih stopnjah, ta zahteva, da morajo poučevati zillerjevski in mladoherbartovski, a ne smejo poučevati po Kehrovem ali Dörpfeldovem, ali po kakem drugem splošno didaktiškem načinu.

Pri velikonočnem predavanju se je mimogrede proti meni tudi opomnilo, da zahteva peterih formalnih stopenj ni nikako nasilje napram kranjskemu učiteljstvu, kajti že stari Lindner, po čigar ukoslovju so se vsi naši učitelji pripravljali, ima nauk o njih.

Stari Lindner ima res tisti nauk o formalnih stopnjah (na str. 56. in 57. 6. izdaje iz l. 1885.), a stari Lindner ni samo star nego tudi zastarel in čudim se, kako mora v zapisniku učnih knjig kakega avstrijskega učiteljišča še figurirati Lindnerjevo ukoslovje, ko je notoriško, da se stari Lindner nič več ne ponatiskuje, nego je njegovo ukoslovje v zalogi „A. Pichlers Witwe & Sohn“ nadomestil dr. Theodor Tupetz¹, kateri je sicer v svojem ukoslovju res tudi posvetil oddelek peterim formalnim stopnjam, a izven okvira svojega družega učnega sestava ter s končno prav trezno opombo, ki se do malega ujema z našim dosedanjim izvajanjem:

Petere učne stopnje: 1. Uvod; 2. podajanje; 3. druženje; 4. shva-tanje; 5. uporaba sta vzpostavila filozof Herbart in njegov učenec Ziller; imenujejo jih navadno „petere formalne stopnje“ (t. j. stopnje izo-bražujočega pouka). Iz tega, kar smo prej povedali, sledi, da se dado te petere stopnje prevesti (zurückführen) na tri: 1. uvod (ki naj zbudi za-nimanje); 2. razvijanje novega gradiva (ki je navadno posnemajoče ali induktivno); 3. uporaba (dedukcija)“.

Namesto starega Lindnerja je res izšel v isti zalogi „A. Pichlers Witwe & Sohn“ Lindner-redivivus in sicer celo predelan po dr. G. Fröhlichu², znanem Herbartovcu in izdajatelju znane knjige „Die wissen-schaftliche Pädagogik Herbart-Ziller-Stoys“. Fröhlich je res formalnim stopnjam odmeril dobršen prostorček ter jih temeljito tudi z učnimi sli-kami raztolmačil na str. 66.—77. — prava dušna paša našim Herbar-tovcem; toda žal ali pravzaprav hvala Bogu, da Lindner-Fröhlich ni potrjen od našega naučnega ministrstva, kakor mi je spo-ročila omenjena firma sama, nego je aprobovan samo na Nemškem.

Iz ravnokar navedenih informacij o odobrenih in neodobrenih učnih knjigah za ukoslovje sledi, da so tla avstrijskih učiteljišč doslej vsaj — hvala Bogu in modrosti naše učne uprave — še malo ugodno torišče za eksperimente s peterimi formalnimi stopnjami.

¹ Allgemeine Unterrichtslehre. Lehrbuch für den dritten Jahrgang der öster-reichischen Lehrer- und Lehrerinnenbildungsanstalten. Von Dr. Theodor Tupetz, k. k. Landesschulinspektor. Wien. Verlag von A. Pichler's Witwe & Sohn. Splošno odo-brena knjiga!

² Allgemeine Unterrichtslehre. Von Schulrat Dr. G. A. Lindner, ord. Universitäts-professor und Schulrat. Siebente verbesserte und vermehrte Auflage. Für deutsche Lehrer- und Lehrerinnenbildungsanstalten nach dem gegenwärtigen Stand der Wissen-schaft, bearbeitet von Dr. G. Fröhlich in St. Johann a. d. Saar. Leipzig und Wien, 1891. Verlag von A. Pichler's Witwe & Sohn.

In še nekaj me tolaži; raznovrstni pismeni in ustni pojavi zadnjih časov so me z zadovoljstvom uverili, da so naši Herbartovci že tudi dokaj vode vlili v svoje prej toli žarko in peneče se vino, tako da smemo poleg vseh navideznih neuspehov s svojo dosedanjo akcijo biti prav zadovoljni ter upati, da naposled svoje petere formalne stopnje reducirajo, oziroma prekrstijo na troje didaktiške stopnje.

In zategadelj naj „ad interim“ zadostujejo te male vrstice, namenjene v prvi vrsti mojim somišljenikom, da se ne bodo „zblaznjevali“ nad mojo tobožnjo malodušnostjo. Prihodnjic pa čvrsto naprej!

V. Bežek.

Slovníško povratno razmerje v šoli in vedi.

Dr. Jos. Tominšek.

„Iz viharja nastane jedva čutna sapica, veter je izgubil vso njegovo moč“, na ta stavek sem naletel pred kratkim, popravlja je slovensko nalogo dijaka, ki se je po raznih blodnjah baš to leto zasedel v višjem razredu, kjer poučujem slovenščino. Ta seveda krvavo podčrtan „njegovo“ je bil povod, da sem zbral nekatere izkušnje in podatke najprej o povratnem (refleksivnem) zaimku, potem o povratnosti sploh v pričujočo razpravo, ki združuj nekaj prakse in nekaj teorije.

I.

V izraževanju povratnega razmerja gre slovanščina svoja posebna, od sorodnih jezikov ločena pota; le v „izjemah“ se stikajo, kakor bomo pozneje posebej pripomnili, ti jeziki ž njo.

Učenec, ki je vzrasel ob krilu svoje slovenske matere v slovenski hiši, bo vstopivši v šolo vobče govoril pravilno: „Pozabil sem svojo knjigo, gledal bom v tvojo. Prinesel sem ti hruško, olupil si jo sam. Po šoli se grem z Vami kopat, prinesite plavalnice s seboj“ itd. — Ali deček se ne zaveda pravila, ki leži v takih izrekih, zdelo se mu bo tako govorjenje celo nepravilno v tem trenutku, ko se pojavi v njem logična zavest, da je to, kar imam jaz, moje, kar imate vi, vaše; da se dotika to, kar delam jaz, mene, da odgovarjamo na vprašanje: „Koga si udaril?“ „Njega“ itd. Ta vzporednost ima na sebi tak znak pravilnosti, da bo otroče vsled vzbujajočega se razmišljanja odstranjalo one za njegovo elementarno logiko tako neprikladne „sebe“ „svoj“ itd.

Kar delajo ti malčki ob začetku jezikovnega pouka, to ste gotovo že kdaj opazili tudi pri doraslih neukih ljudeh, ki pa bi radi veljali za izobražene v vsem svojem nastopu, zlasti seveda v govorjenju; vsled tega pazijo na svoj govor in razmišljajo o besedah, ki jih izgovore, ne pripustivši, da bi jim vrele iz ust, „kakor jim je zrasel gobček“; ker pa si kujejo pravila sami, zapelje jih sila napačne analogije do oblik, ki se jim zde „nobel“, ki pa veščaku izvablajo smehljaj. Tako se spočnejo stavki, kakor: „Drago sem prodal mojo kravo. Mojega sina sem dal v šolo. Vi ne skrbite za vaše zdravje“. — Kakor šolarček misli, da bo s takimi stavki ugodil učitelju, ki tako strogo zahteva „lepega“ govora, tako bo tudi odrasel „hišni posestnik in mesar“ mislil, da pokaže s tem svojo oliko.

Da opozorim na nekaj podobnega: dobro se še spominjam na kmetsko rodbino, ki je, hotoč pokazati, da se je kaj naučila pri svojem sinu — dijaku, rabila dosledno deležnik „najdel“ (nam. „našel“) in si ni dala

dopovedati, kako da iz sedanjika „najdem“ ne sledi, da bi se moralo reči tudi „najdel“. — Tudi tukaj se vidi, kam pelje polovičarstvo ali pa nagon brez moči, da bi se mu ugodilo.

Najbolj pa povzročuje rabo onih „moj“, „mene“ ... namesto „svoj“ itd. učenje tujih (neslovanskih) jezikov, izmed katerih se kakor rekoč nobeden ne strinja s slovenščino, ampak vsi imajo v obče priprosto vzporednost, ki bi odgovarjala slovenskemu razmerju „jaz: mene: moj“ itd. V prvi vrsti pride za naše odnašaje v poštev nemščina, ki se je kolikor toliko uče pač povsod.¹

Da ne nastane zmešnjava, je treba vsaj pri tej priliki pojasniti pojem povratnosti; po mojih izkušnjah je najbolje to storiti šele zdaj, ko se ta jezikovna posebnost da osvetliti ob drugem jeziku. Odveč bi bilo, že prej mladino begati s teorijo, za koje pomen ji ob sami slovenščini še nedostaje vsakega smisla; napake, ki so se pojavile proti tej jezikovni posebnosti, se popravijo sprva kar praktičkim potom s pomočjo zgledov. Z nemščino se prične pri nas dovolj zgodaj, tako da ima slovenski jezikovni pouk dotlej nujnejšega posla, kakor pa da bi se že prej bavil s predmetom, ki kot značilna posebnost pri nemškem pouku mora priti na vrsto. Stem ni rečeno, da se snov obdelavaj zdaj le v nemški uri; saj se razume, da se obojni pouk dosledno izpolnjuje, ker le primerjanje prinaša v jezikih pravo sigurno znanje.

Kako naj učencem privedemo povratnost (refleksivnost) pred oči? Sprva vedno na zgledih! Začeli bomo z rabo osebnih zaimkov (v širšem pomenu) sploh, dokazuje, da ima vsaka oseba svoj zaimek in sicer prvič, kadar jo hočemo le imenovati, nadomestujoč njeno pravo ime (pravi, samostalno-osebni zaimek), in drugič, kadar hočemo povedati, da je kaj njena last (svojični = pridevno-osebni zaimek). N. pr. „Tukaj je dežnik z zakrivljeno palico.“ — „Kdo je prinesel dežnik = kdo ga je prinesel?“ „Prinesel sem ga jaz (jaz = Podgornikov Jože!)“. „Čigav je?“ „Moj (= Jožetov)“ itd. — Sklep: Kar se torej tiče prve osebe, vse to se izraža z „jaz, mene ...“, kar se tiče druge osebe, s „tebe ...“, kar imam jaz, to je moje, kar imaš ti, je tvoje; last prve osebe se torej izraža z „moj“, druga s „tvoj“ itd.

Zdaj gre učitelj dalje.

„Ta palica je tvoja?“ „Da, moja.“ „Primi jo!“ — „Čigavo palico si prijel?“ „Prijel sem — svojo palico.“ „Čigav je oni dežnik?“ „Ta ni moj, Tonetov je.“ „Primi ga. — Prijel si njegov dežnik! Tone ga naj prime! — Prijel je svoj dežnik.“ — „Tvoja roka je umazana; dekla ti jo naj umije! Komu jo bo umila? Tebi, kaj ne?“ — „Da, meni.“ „Sam

¹ Za gimnazijo istočasno latinščina, ki o njej tu — sicer se sklada precej z nemščino — ne govorim metodiški.

jo umij! — Komu boš roko umil?“ „Umil bom roko — (tu bo učenec najbrž malo pomišljal) — sebi.“ „Torej vidiš, isti si, kakor prej, ista roka (n. pr. desnica) je umazana na istem mestu in vendar praviš zdaj „sebi“, prej pa, ko ti jo je dekla umivala, si rekel „tebi“.

Na ta način se v živahnem pogovoru, čigar vodilne misli sem tu posnel, učencu pokaže, da pravimo o isti osebi enkrat „mene, tebe, njega...“, drugikrat pa namesto vseh teh le „sebe...“, vsakokratno rezultat pogovora pa se napiše na tablo; istotako, da za prisojanje kake lasti rabimo za last iste osebe enkrat zaimek „moj, tvoj...“, drugikrat pa za vse te osebe le „svoj“, da imamo tedaj enkrat razmerje

jaz : mene : moj
 ti : tebe : tvoj
 on : njega : njegov
 midva : naju : najin

drugikrat pa

jaz	}	: sebe . . . , svoj
ti		
on		
midva		

Bistroumnejši izmed učencev bodo na podlagi dveh vzporednih zgledov tudi že pogodili, kdaj velja eno razmerje, kdaj drugo, seveda poslužujoč se izrazov, ki jih nudi dotični zgled; sprva tudi zadostuje, da učenec le na ta način pojmi razliko.

Zdaj je tudi čas, da se v pojasnilo in v nadaljevanje nauka prične s tujim jezikom.

Treba pa je vendar splošnega pravila, ki velja za vselej. Najprvo se pripomni, da se oni enotni zaimki imenujejo povratni (refleksivni) ter da razlikujemo, kakor so pokazali vzgledi, 1. osebno-povratni (samostalniški) zaimek: „sebe“ itd. 2. svojilno-povratni (pridevniški) zaimek „svoj“. — Označenje povratnega razmerje (povratnosti), ki zahteva rabo teh zaimkov, pa mi ne ugaja popolnoma po nobeni izmed šolskih in znanstvenih slovníc, ki jih poznam. Označba je navadno sicer po vsebini dobra, ali za mladino previsoka in nejasna, nekonkretna. V obče stoji v naših slovnícah stavek z isto vsebino, kakor ga je Miklošič, ta mojster v točnem in kratkem izraževanju, postavil na čelo svojim izvajanjem o refleksivnosti v Vergl. Gramm. IV. 99: povratni zaimek stoji, „so oft sich die Handlung auf das Subjekt des Satzes bezieht“. Nemška Wilomitz er je v a slovnica je temu stavku dala malo širšo veljavo, seveda upotrebivši ga le za nemški jezik: „Wenn sich eine Handlung auf den zurückbezieht, der sie ausübt, so wird das (persönliche Fürwort als) Pronomen reflexivum angewendet.“

Ta stilizacija bi bila dobra, ali nedostaje ji, kakor vsem drugim, izraza o dejstvu, da se sploh kak tak zaimek v stavku nahaja; naše izhodišče mora biti zaimek, ne pa subjekt — zato je ta stilizacija nedoločna kakor so druge. — Janežičeva slovnica (8. izd.) nekako združuje navedeni označbi, rekoč, da „se povratni zaimek ... nanaša na osebek, od katerega izhaja dejanje“ (§ 311), — „Slovenska slovnica za ... ljudske šole“ pripomni pri osebno-povratnih zaimkih le, da se prištevajo tudi osebnim (str. 64.), natančneje govori o povratnosti na str. 65. pri zaimku „svoj“, češ, „zaimek ‚svoj‘ rabimo v vseh treh osebah, kadar je ista oseba, kateri kaj v last pripisujemo, osebek v stavku“; novo je tukaj to, da se svojilna reflektivnost naglašuje posebej, ali zopet z nedostatkom, ki smo ga omenili pravkar; sploh bi bilo treba splošno govoriti o reflektivnosti že prej.

V določitev reflektivnosti predlagam jaz to-le stilizacijo: povraten je kak pravi osebni ali pa svojilni zaimek tedaj, kadar je zapopadena v njem ista oseba, kakor jo ima glagol v stavku; v tem slučaju rabimo namesto dotičnega osebnega ali svojilnega zaimka povratni „sebe“ ali „svoj“. — Vzemimo stavke: „Sebi sem vrezal kos kruha“. Potem vprašajmo učenca: „Kdo je vrezal?“ „Jaz!“ „Kdo je tisti, ki sem mu vrezal kos?“ „Zopet jaz.“ Torej sta obe osebi isti; rabiti se mora reflektivni zaimek. — V tej obliki, mislim, razume oni zakon vsak otrok, ker se tukaj postopa z izrazi, ki se dajo „prijeti“: glagol — oseba — zaimek — niti subjekta ni treba iskati!

Pa tudi tega pravila nikarte učiti na pamet in potem zahtevati, da ga mladina zdrdra. Ne! Dajmo ji vselej le zgled in na njem naj postopa tako, kakor smo postopali mi in kakor namigava ono besedilo. Tudi je mogoče, mladino vežbati tako, da se ji podajejo posamezni deli takega stavka in da ga ona potem sestavlja. Tako dobi vpogled v jezik, se navadi izrazov in konstrukcij, se zaveda jezikovne pravilnosti in si vrhutega bistri um; z iskanjem primernih zgledov pa se tudi uri fantazija. — Taka ura preteče hitro!

Vse drugo, kar še pripada k rabi teh zaimkov in kar je v raznih jezikih različno, se razvije na isti način polagoma po zgledih, kojih splošna pridobitev se sproti zabeležuj. Ali kar slučaju se to ne sme prepustiti, češ, ostalo pogodi mladina sama. Janežičeva slovnica omeni v § 311. le, da se rabi „povratni zaimek sebe ... za vse tri osebe“; več je povedano v § 315. — zakaj šele tukaj? — pa le o zaimku „svoj“: „ta stoji vselej namesto drugih svojilnih zaimkov“ (seveda kadar je razmerje reflektivno). To je prav in za veččaka dovolj, ali treba je naglašati, kar je vredno naglašanja; dobro namreč pripomni „Slovenska slovnica za ... ljudske šole“ na str. 64., ta pa zopet le k osebno-po-

vratnemu zaimku, da „ima za vse osebe. spole in za vsa števila isto obliko.“ Isto, izraziteje, pa tudi v težje umljivi obliki pravi Šuman v „Slov. slovn. po Miklošičevi primerjalni“ § 182: (povratni zaimek) „rabi svoje sklone za vse spole in, kar je njegova posebnost, tudi za vsa števila . . .; vse sklonske razmere vseh treh oseb¹, ki se nanašajo na podmet istega stavka izrazujo se s tem povratnim in pristojnim mu posestnim zaimkom.“

Mi bomo dognali po zgledih in pristavili takoj k gorenjemu splošnemu pravilu: slovenščina ima za izraževanje refleksivnega razmerja med vsemi osebami vseh števil in spolov le ene vrste refleksiven zaimek, osebni ali svojilen („sebe . . .“ in „svoj“).

N. pr. osebno: „sebe . . .“ velja za „mene,“ „tebe“ in „nas“ za „njega“ in „onadva,“ pa tudi za „njega“ in „nje“ i. t. d.; svojilno: „svoj“ velja za „moj“ in „naš“, „njegov“ in „njen“ i. t. d. — Če se torej hočemo kratko izraziti, bomo rekli: **„Povratni zaimek je v slovenščini brezoseben;“** on izraža le povratnost, ne pa oseb v nika-kršnem koli oziru.“ — V tej obliki bo pravilo pristopno vsaj zrelejším učencem srednjih šol.

Bistroumni K o p i t a r je v svoji „Grammatik der slawischen Sprache . . .“ (iz l. 1808) na str. 282 tudi izrečno poudaril to posebnost; naštevaje zaimke navaja pod točko d) „Reciprocum² für alle drey Personen.“ V opombi pa vzklikne po domače, kakor so se sploh ondanji slovničarji radi skoraj naivno pogovarjali z bralci: „Wirkllch, für alle drey Personen. Der Un-Slave wird darüber stutzen: aber so ist's; sebe ist einmal bey den Slaven das substantive — und svoj das possessive Reciprocum für alle drey Personen; z. B. se veselim, ich freue mich . . ., svojega konja jezdarim, ich reite mein eigenes Pferd . . .“ Prav odveč pa je, da navaja Kopitar vzorec za sklanjo zaimka „sebe“ v vseh številih, namesto da bi bil na kratko pripomnil, da velja isti zaimek za vsa števila. — V tem oziru pove Vodnik v svoji „Pismenosti“ iz l. 1811 na str. 58 kratko in ne slabo: „Imamo še eno namestime,³ s křim se govoreč sami na sebe povračamo; zato ga kličemo povrativno; to služi za vse tri spole, števila ino lica ino nima imenovavniga padeža“. — Potem sledi „Povrativno namestime vsih lic“ sklanjano le enkrat. — Metelko, „Lehrgebäude der Slowen. Sprache . . .“ (iz l. 1825.) opozarja na enakost vseh oseb povratnega zaimka, pa naglašuje to zlasti za svojilno povratni zaimek: Str. 99.: Das Reciprocum oder Reflexivpronomen „se“ führt das Prädicat auf das Subject nicht blos der dritten, sondern auch der ersten und zweyten Person zurück: veselim se, ich freue mich . . . i. t. d. Str. 101: Da „se“ das Reciprocum aller drey Personen ist, so bezeichnet „svoj“

¹ Zadnje tri besede bi bilo treba podčrtati. — Op. pisca.

² Ta izraz, ki pomenja v današnji slovnici nekaj drugega, mu služi za refleksivnost.

³ Namestime je Vodniku = pronomeni.

Op. pisca.

nicht nur das Eigenthum der dritten, sondern auch der ersten und zweyten Person, wenn diese das Subjekt des Satzes sind, und in diesem Falle heißt „svoj“ auch „mein, dein, unser, euer,“ oder dasjenige, was mir, dir, uns, euch eigen ist... Bezieht sich aber „sein“ nicht auf das Subject des Satzes, so gebraucht der Krainer dafür die übrigen entsprechenden Possessiva oder den Genetiv der dritten Person: poznam njegovega očeta..., v njih vrtilh . .

Na podlagi gorenjega zakona je lahko opozoriti na različnost, veljavno za izraževanje reflektivnosti v drugih jezikih. Pisna nemščina n. pr. svojilne reflektivnosti sploh ne izraža, naj bo razmerje reflektivno ali ne; za osebno reflektivnost ima le v 3. osebi in zopet le v dat. in akkuz. obeh števil svoj „sich,“ sicer stoje osebni zaimki v povratnem in nepovratnem razmerju. — Latinščina ima n. pr. reflektivnost, osebno in svojilno, popolnoma uveljavljeno v posebnih oblikah za 3. osebo; grščina naglašuje povratnost v vseh osebah, kakor slovenščina; njeni povratni zaimki pa niso brezosebni kakor v slovenščini, ampak vsaka oseba ima svojega; v svoji logiški doslednosti prekoračuje potemtakem slovanščino: grščina je glede povratnosti bolj logiška, slovanščina pa bolj psihološka.

(Konec prihodnjič.)

Kako uporabljaj učitelj posamezne predmete v vzgojilni namen.

L. Fettich-Frankheim, šolski voditelj v Postojni.

(Dalje in konec.)

Zemljepisni pouk vzbuja ljubezen do domovine. Upoznavanje domačih krajev, ljudi, šeg in navad krepi čut skupnosti. Opisovanje tujih dežel, znamenitosti raznih mest, velikanskih stavb, cvetočih obrtnij itd., vzbuja zanimanje, ki vede končno do pravega spoznanja drugih narodov, njih šeg in navad, njih delavnosti in pridnosti, ki so nam potem vzgled ter nas vabijo k posnemanju. Pri tem popisovanju bodi učitelj pravičen in resničen, ter se ogibaj vsakega enostranskega opisovanja.

Opisovanje visokih gora, derečih voda, globokih jezer, krepi ljubezen do Stvarnika.

Zgodovinski pouk ima veliko vzgojilno silo v sebi. Zgodovinski dogodki vabijo v posnemanje; budijo ljubezen do domovine, do svojih sorojakov, navdušujejo za pogumna dejanja ter vzbujajo končno požrtvovalnost. Glede na ta pouk je pa nekaj omeniti. Mnogi razume zgodovinski pouk tako, da opisujejo razne vojskovodje in krvave bitke, sploh da opisujejo le dogodke vojne, a dogodke miru, sadove prebedelih noči iznajditeljev zamolče, a to ne namenoma, marveč iz navade. — To je popolnoma napačno in krivično. — Krivi pa niso tolikanj dotični učitelji, ampak pomanjkanje primernih berilnih vaj. Ako se slavi junaka, ki se je boril za domovino, ako se slavi slavni vojskovodja, ki je zmagal v krvavi vojni, je to gotovo le prav in pravično in za odgojo otrok gotovo tudi koristno. A pravično in koristno bi tudi bilo, da se slave možje, ki so si mirnim potom pridobili svetovne zmage, možje, ki so s svojimi iznajdbami koristili vsemu človeštvu. Takemu možu gre in pristojna gotovo ponižen spominek v berilu. Taki možje so izgled pridnosti in vztrajnosti in takih izgledov je treba otrokom mnogo, mnogo, da se navdušijo za mirno delo, za pridnost in vztrajnost. Takih biografij manjka. Pri opisovanju zgodovinskih dogodkov naj bode učitelj oprezen in resničen. Vsako pretiravanje naj se opusti. Zbirajo in opisujejo naj se ponajveč taki dogodki, ki ne slikajo samo dejanja, ampak ki imajo v sebi vzgojilno zrno: možatost, hrabrost, ljubezen do domovine in vladarja, požrtvovalnost, zatajevanje i. dr. take čednosti, ki dičijo človeka in koristijo človeški družbi in domovini. Pri opisovanju značajev naj se pa ne gleda samo na take vzore, ki so posnemanja vredni, ampak tudi na take izgledе, ki kažejo nasprotnе lastnosti.

Vzgojilno vplivajo tudi pesmi zgodovinskega zadržaja; zato naj se te pridno goje in predavajo.

Kakor dosedaj naštetih predmeti, vpliva na vzgojo tudi računstvo; vadi namreč učenca pravilno misliti in sklepati; računstvo ga dalje vodi do samostojnosti. Prav rešen račun mu daje zaupanje do samega sebe; trdi mu voljo in krepi značaj.

Kar velja o računstvu to velja o geometriji.

Risanje in pisanje igrata pri vzgoji važno vlogo: budita in krepi čut za lepo, napeljujeta k snagi, potrpežljivosti in natančnosti.

Učitelju je paziti, da podaja otrokom resnično vzorne slike, ne pa kakšne karikature. Skrbeti mu je, da postanejo otroci glede estetike občutljivi. To se bo pa le doseglo, ako bodo učenci videli resnično, lepo. Učitelj mora učence navajati, da spoznajo in ločijo lepo od grde črte in podobe. Kakor je uho razžaljeno, če čuje napačen glas, tako mora postati tudi oko občutljivo, če vidi napačno črto. Učitelj naj torej pri vsaki priliki opozarja otroke na pravilne in lepo izdelane črte in podobe. Da se etični čut pri deci razvije, je sploh za to skrbeti, da otroka obdajajo kolikor možno dovršene podobe, bodisi pri risanju ali pa pri drugem predmetu, sicer se okus skvari, oko postane neobčutljivo, struna etičnega čuta ne brni več. To pa ne velja samo za risanje, to velja za govorjenje, to velja za petje, to velja za deklamovanje. Tu velja pregovor: Schlechte Gesellschaften verderben gute Sitten.

Petje silno vpliva na človeško dušo; dviga te v nebesa, nosi te po oblakih in pahne te v prepad tuge in žalosti. Žalostnega razvedri in vselega vžalosti, jeznega umiri in mirnega dvigne kvišku. Le redki — če so sploh — so taki, na koje bi petje ne vplivalo. Stare pravljice grške zgodovine o petju so le prisprodebe o mogočnem vplivu na človeško srce. Petje negovati bodi posebna naloga učitelja. A kar velja o risanju to o petju, kar o očesu to o ušesu: petje naj je obrano, pesmi naj bodo zbrane; pojejo naj se le take, ki so resnično lepe, pravilno sestavljene in harmonizovane; sicer se tudi tu skvari okus. Da bode torej petje blagodejno vplivalo na otroško srce, mora biti učitelj pri zbiranju pesem zelo zbirčen in tesnosrčen; vsak „gasenhauer“, četudi je po vsebini nedolžen, ne spada v šolski „repertoire“. Za petje velja: „Das Beste ist für die Kinder gut genug“.

Telovadba krepi telo, jači, daje pogum in podpira disciplino in red. Telovadne igre negujejo celokupnost. Pametno urejena telovadba razvedri utrujenega duha ter ga krepi za nadaljno delovanje.

Ročna dela navajajo k pridnosti, k delavnosti, k snagi in štedljivosti. Glede na šolski vrt velja isto, kar sem rekel glede na prirodopis; vendar ima poleg tega še to dobro, da se urijo učenci v kmetijstvu in sadjereji

ter uporabljajo neposredno zemeljske moči. Tudi tu učitelj lahko blažilno in vzgojno vpliva na učence.

To so glavni migljaji o vzgoji pri pouku. Kar sem že početkoma omenil, ponavljam koncem še enkrat: bistrimo um, blažimo srce in razjasnimo pojme.

Vzgojimo trdne, krepke, trezne značaje, ki bodo kakor skala stali v valovih življenja; značaje, katerih ne bo vsak sovražni vihar treščil ob tla.

Vzgojimo može, ki bodo imeli žuljavo trdo pest, bistro oko, čisto glavo, a mehko ljubeče srce.

Vzgojimo može, ki bodo znali sukati lopato in pero, sablo in koso. Položimo temelj pridnosti, delavnosti, varčnosti, vsejajmo zrna ljubezni, milosrdnosti, odpustljivosti; bistrimo glave, blažimo srce in če bomo to dosegli, zadovoljni bodemo mi, zadovoljni bodo oni, ki so nam izročili svojo deco. In v pozni zimi, ko bodo leta pobelila naše glave, legli bodemo s sladko zavestjo k počitku: da smo storili svojo dolžnost, da smo človeški družbi pošteno plačali svoj tribut, da smo bili koristni člani človeštva.

Težnost in teža.

Učni poskus za višjo stopnjo.

Snov, ki jo hočem tukaj obravnati, je navidez težavna in za ljudsko šolo jalova. Ker pa nas te prikazni obdajajo vedno in povsod, zato so nam tudi postale tako vsakdanje in brezpomembne, da bi se na nje prav nič ne ozirali, ko bi ne bilo treba razlagati v zvezdoznanskem zemljepisju pojavov, ki temelje na njih. Vendar stvar od prave strani prijeta, postane lahko prav zanimiva. Torej, dragi mi tovariš, poskusiva!

Za nazorila je treba pripraviti kos krede, denar, papir, svinčnico, magnet (močan), iglo, kos prav tanke (ne rujave) pločevine, nekaj peska, tehtnico z uteži, cm^3 plutovine, lesa, svinca ali železa in kdor zmore, naj si da narediti iz tanke pločevine kockico, ki drži cm^3 vode; neobhodno potrebna pa ni.

Preštudira pa naj tudi Schreinerjevo „Fiziko“ I., str. 20. (Obeh Schreinerjevih knjig bi ne smel pogrešati noben učitelj, ker sta za praktični pouk najboljši vir). — Snov se uvrsti med „lastnosti teles“.

A.

Priprava. I. Znane prikazni v naravi. Porednež je splezal na drevo po sračje gnezdo; veja se mu ulomi — deček pade. Sosedov Matijček se je drsal po ledu; led se vlomi — Matijček pade v vodo. Zrelo sadje pada z dreves; ravnoliko padajo deževne kapljice, toča, sneg. Ako se pri viseči podobi utrga vrvica, podoba pade. Kamen, ki vržeš v zrak, pade nazaj na zemljo.

Povzetje. Telesa stojijo, ležijo, slonijo ali vise; so stanovitna ali vztrajna. Ako pa se jim podpora odmakne, pa padajo na zemljo. S kratka: vsako telo pade na zemljo, če ga nič ne ovira.

II. Poskusi. 1. poskus. V eno roko primi svinčnico, da bo mirno visela; potem pa spuščaj zgoraj ob napeti vrvici razna telesa kakor kredo, denar itd., da padajo. — Razlaganje. Svinčnica visi navpik proti zemlji: ima navpično smer. Telesa, ki mirno padajo, lete naravnost proti zemlji — padajo navpik.

2. poskus. Vrzi kredo, denar vstran! Zakaj niso te reči sedaj navpik padle? (Ker jih nisem mirno izpustil). Kaj ložje vstran zapodiš, oreh ali veliki kamen? Zakaj ne morejo majhni otroci metati velikega kamena? (Manjka jim moči.) Česa je torej treba, da lete reči vstran, pošev? (Treba je neke moči, sile, ki jih vstran zažene. V e t e r nese dež, točo, sneg, listje itd. pošev). Ali je tudi treba moči ali sile, da ti pade velik kamen navpik

iz rok? — Povzetje. Da telesa pošev padajo, zato je treba neke moči ali sile, ki jih vstran vrže; te sile pa ni treba, ako reči navpik padajo.

Ali ni to čudno, da vse reči navpik padajo, ako jih mirno izpustimo in da ni treba zato nobene moči! Kakšno vprašanje vam pri tem sili v glavo?

1. Zakaj padajo reči navpik?

2. Kje je tista moč, ki jih nase vleče?

Smoter. Pazite torej! Pokazati vam hočem to na poskusih in odgovor bodete lahko sami našli.

Podavanje. 1. poskus. Magnet se podrži naravnost nad iglo ter približuje: igla skoči od daleč naravnost ali navpik na magnet. Isto se opazuje, ako se podrži magnet postrani k igli. (To je sicer že znana snov iz oddelka magnetizem). Kaj mora biti v magnetu, da potegne iglo nase?

Povzemi! Magnet privlačuje železo (pa tudi nikel) naravnost ali navpik nase in to zaradi tega, ker ima v sebi neko moč, ki se imenuje magnetna privlačnost ali magnetizem.

Vglabljanje. Najbrž je torej zemlja magnetna, ker privlačuje reči nase?! Ugovor: Potem pa bi privlačevala le železo in nikel! Kako pa je torej? Zemlja ima v sebi tudi neko skrito moč kakor magnet; ta moč pa privlačuje nase vse reči.

Sklep. Kakor magnet železo, tako privlačuje zemlja navpik nase vse reči. To pa zato, ker ima v sebi neko moč, ki se imenuje zemeljska privlačnost ali **težnost** (Schwerkraft).

Shvatanje do sedaj naučenega. Vsako telo pade na zemljo, ako ga nič ne ovira. Mirno padajoča telesa lete navpik na zemljo in pri tem jih ni treba s silo vreči, ampak le mirno izpustiti, ker jih vleče zemlja nase ravnotako, kakor magnet železo. Ta moč zemlje se imenuje težnost. (Ponavljanje).

B.

1. poskus. V eno skudelico tehtnice deni tanek kos pločevine, o kateri so se otroci s tehtanjem v roki prepričali, da nima skoraj nikake teže. V drugo skudelico pa vrzi toliko peska, da je tehtnica v ravnotežju. (NB. Skudelici ne smeta biti železni!) Podrži magnet pod skudelico s pločevino! Kaj opazite? Skudelica se je nagnila k magnetu, kakor da bi postala pločevina težja. Dodevaj v nasprotno skudelico toliko uteži, da se začne ona nad magnetom odmikati! Iz dodanih uteži se spozna, za koliko se je pločevina navidez potežila.

Razlaganje. Magnet je potegnil skudelico s pločevino navzdol, kakor da bi pločevina postala težja; temu pa je le vzrok magnetna privlačnost ali magnetizem. Zavaljotega je postala pločevina težka.

Sklep. Papirja, krede, lesa, kamenja itd. pa ne vleče magnet nase, pa vendar so ta telesa tudi težka. Temu je vzrok zemeljska privlačnost ali težnost. Vsled težnosti so vsa telesa težka, imajo **težo** (Schwere). Teža je občno svojstvo teles.

Povzetje. Kakor postane železo vsled magnetizma navidezno težje, ravnotako so vsa telesa vsled težnosti zemlje težka.

C.

1. poskus. Učencu se dasta v roko dva enako velika kosa (cm^3) plutovine in lesa, da tehta. Spozna takoj, da je plutovina lažja od lesa. Zakaj? Ker je bolj puhla, redka. Tako se tehta v roki les-železo, železo-svinec.

Sklep. Razna telesa enake velikosti imajo različno **težino** ali **težkoto** (Gewicht). Čim gostejše je telo, tem večja je njegova teža ali: čim več snovi je v telesu, tembolj ga zemlja privlačuje. (Paglavca z gostimi lasmi se ložje pritegne, kakor onega z redkimi).

V dokaz 2. poskus. V eno skudelico se dene g (ki je teža cm^3 vode pri 4°C) v drugo cm^3 lesa ali plutovine; oboje je lažje kot g. cm^3 železa tehta skoraj 8 g, svinec pa 11 g. Les in plutovina sta tedaj redkejša kot voda; železo ima 8-krat, svinec pa 11-krat toliko snovi: je 8, oziroma 11-krat gostejše. — Ponovitev snovi C.

Združevanje in izvajanje zakonov. O čem ste se danes učili? (... o zemeljski privlačnosti ali težnosti, o teži in težini). Ponovimo, kar vemo o težnosti! Kaj se zgodi z vsakim telesom, ako ga nič ne ovira? Kako padajo mirno izpuščena telesa? Kaj je temu vzrok? Zakon: zemlja privlačuje navpik nase vse reči; ima težnost. Kaj sledi iz tega? (... da silijo [vlečejo] vsa telesa proti zemlji). Pravilo: Lastnost teles, da silijo proti zemlji, imenujemo teža. Teža je občno svojstvo teles. Kaj pa čutimo, ako vzamemo v roko težko reč? (Vleče navzdol). Če jo pa položimo n. pr. na mizo? (Tišči ali tlači mizo). Pravilo: Tlak telesa na njegovo podlago imenujemo njegovo težino ali težkoto. Ali je teža vseh teles enaka? Pravilo: Čim gostejša so telesa, tem težja so.

Uporaba. Zakaj je treba moči, da se kako telo vzdigne kvišku? Zakaj gremo lažje navzdol, kakor navkreber? Kaj bi se zgodilo, ako bi ponehala zemeljska privlačnost?

V. Pulko.

Šolstvo v tujini.

Zbira Ivan Ivanovič.

VI.¹

Ljudsko šolstvo v Galiciji.

Ubljubljena dežela, kjer se cedi med in mleko za velike patrijote „poljske žlahčiče“ in „krivonose Abrahamove potomce“ je pač Galicija. Ako proučava človek natančneje to deželo, kjer je glad in revščina doma, res ne vé, ali živi v dvajsetem stoletju prosvete ali pa v oni dobi, v katero se je zamislil veliki romanopisec H. Sienkiewicz — ko je pisal svoje dovršene romane: „Z ognjem in mečem“, „Križarji“ ali pa „Pan Volodijewski“. — In ako se v našem parlamentu oglasi kak sitnež ter naslika v živih bojah ono sijajno kulturno stanje nekdanj tako slovite gališke kraljevine, tedaj jih dobi, da pomni. Najprej pl. Koerber, in za njim cela vrsta poljskih plemičev taji in taji vse to ter skušajo svetu pokazati, da je Galicija pravi raj „za osat in plevel“.

Ker nima „Popotnik“ namena natančneje se baviti s splošnim kulturnim stanjem posameznih kronovin temveč le s šolstvom, podajemo v sledečih vrsticah tesen pregled šolskega razvitka po stanju l. 1900/01, ki smo si ga izrezljali iz poročila deželnega šolskega sveta za Galicijo: „Sprawozdanie c. kr. Rady Szkolnej krajowej o Stanie wychowania publicznego w roku szkolnym 1900,01.“

V Galiciji je vseh ljudskih šol 4323, a od teh jih redno funkcijonira le 3965, 238 jih je le na papirju vsled pomanjkanja šolskih poslopij oziroma učiteljstva in 38 jih pa sploh ni.

Števila šoloobveznih otrok pa še do danes ne morejo dobiti. Tako n. pr. še do danes ne morejo iztakniti onega števila otrok, ki so ga dobili na podlagi ljudskega štetja iz l. 1890 — to je otrok od 6.—12. leta. Zgoraj omenjeno poročilo navaja, da je l. 1900/01 šoloobveznih otrok v vsej Galiciji 923.218, a ljudska štetev iz l. 1890 pa jih navaja 919.236. — Koliko otrok pa ne obiskuje nobene šole ali sploh ni všolanih, o tem molči poročilo, ker jih na podlagi raznih poročil ni mogoče nikakor določiti. Javna tajnost pa je, da jih bo nekaj čez 100.000, kajti za l. 1890 je izkazanih 315.174, za l. 1895 319.797 in za l. 1897 nič manj nego 366.018 otrok, katerim je šola edino le božja narava, učitelj — obširno, napolobdelano polje . . .

¹ Primeri str. 22.

Galicija je eldorado za enorazrednice, kajti 69% vseh šol je enorazrednic in le 5% jih ima več kakor štiri razrede. Poldnevni pouk je pa prav običajen tudi na večrazrednicah, kajti poročilo navaja 41 šolskih okrajev, kjer nima nobena šola celodnevnega pouka. — Kakšen je pouk na galiških ljudskih šolah, o tem naj govore številke:

Šol je bilo

	1. s poldnevnim	2. z deloma pol- deloma celodnevnim	3. s celodnevnim poukom
l. 1890	1380	194	1872
l. 1895/6	2908	527	236
l. 1900/01	3324	438	242

Telovadba se tudi vsako leto pridneje goji, ker za l. 1895/6. je izkazal dež. šol. svet 1046 šol z rednim poukom telovadbe l. 1900/01 pa izkazuje le 309 šol. Da se poljski otroci dovolj natelovadijo — zato že skrbi nenasitna malha „poljskih žlahčičev“. 11 šol. okrajev je sploh brez telovadnega pouka. Tudi dekliška ročna dela se popolnoma zanemarjajo, kajti poročilo navaja 798 šol, kjer se deklice sploh ne poučujejo v tem predmetu.

Nekoliko bolj se zanimajo oblasti za deška ročna dela; ta se uče na 224 šolah. — L. 1898. je bil pa ta pouk uveden le na 104 šolah.

Zanimiv je tudi uspeh na posameznih šolah; na 117 šolah — po poročilu dež. šol. sveta — je ta „nezadosten“. V 7. šol. okrajih ni niti ene šole, kjer bi dobil kak učitelj „prav dobro“. In vzroki? — 24 šol nima sploh nikakih učil, 110 pa prav pičlo; 657 šol je nastavljenih v takih poslopih, katera priznava celo gališka birokracija za „nerabna“.

V Galiciji je bilo l. 1900/01. 4164 učiteljev in 4159 učiteljic, a od teh je bilo 139 učiteljev in 974 učiteljic, ki sploh niso bili kvalifikovani za učiteljski stan. — A kakor „unikum“ navajamo sledeča števila: Izmed 4164 učiteljev je bilo začasno nastavljenih 1170, torej 28 odstotkov, a izmed 4159 učiteljic pa nič manj kakor 3613 tedaj 62,8 odstotkov.

A tudi kazni je bilo l. 1900/01. bogato, kajti ukor je dobilo 167 stalnih učit. moči, 44 je dobilo manjše kazni — in provizorične učne moči so odnesle 197 discipliniranj.

Plače so pa prav „gališke“. Zakon z dne 15. junija 1892 določa, da sme prejemati 65 odstotkov vseh po deželi nameščenih učnih moči po 600 K — „provizorične učne moči“ pa morajo dobivati „najmanj“ „500 kron“ letne nagrade.

Malo na bolje se je obrnilo gališki učiteljski pari z novim, t. j. 1903. — letom. Od tedaj je v veljavi tak-le zakon: a) na ljudskih šolah: l. V

mestih s svojim štatutom polovica učiteljstva po 1800 K, druga polovica pa po 1600 K. II. V večjih mestih četrtnina učiteljstva 1600 K, četrtnina učiteljstva 1400 K in dve četrtnine učiteljstva pa po 1200 K. III. K tretjem plačilnem razredu so manjša mesta in trgi. Tu dobiva četrtnina učiteljstva 1400 K, četrtnina 1200 K in dve četrtnine pa po 1000 K. IV. V kmetiških občinah dobiva dve četrtnine učiteljstva v vsakem okraju 1000 K, četrtnina 900 K in četrtnina po 800 K. — Začasno nastavljeno učiteljstvo ima 800 K letne plače, za pomožne učitelje je pa določenih 500 K na leto.

VII.

Angležko.

Tudi na Angleškem stopa „šolsko vprašanje“ na dnevni red. Pred nedavnim časom se je bavil i angleški parlament s preporno točko — o državnih in privatnih šolah ali drugače rečeno: naj se li tudi v Angliji napove boj do noža — slično, kakor na Fancoskem — vsem onim privatnim šolam, katere stoje dandanes z večine pod vplivom tiste „internacionalne moči“ kakor na Francoskem kongregacijske šole.

Kakor znano vlada v pretežno protestantovski Angliji še dokaj velika toleranca napram drugovercem, posebno se je smel ponašati katolicizem, da je vžival tako zaščito, kakor je ni v mnogih krščanskih državah, kajti tu so smele ustanavljati razne bratovščine toliko šol, kolikor so jih hotele; a ne samo to, država jih je celo denarno podpirala. Veliki politik Salisbury je bil prav goreč zagovornik vseh teh konfesijonalnih šol, in pri mnogih prilikah se je pokazal pravega zaščitnika takih zasebnih šol.

Toda odkar je naslednik Salisburyja postal Balfour, preobrnil se je veter. In vlada je že nekako namignila, da hoče posnemati v šolskem vprašanju sosedno Francijo in da hoče iz državnega interesa odpraviti vse zasebne, t. j. konfesijonalne šole ter jih popolnoma podrediti državnim oblastem in jih preosnovati po državnih zakonih. — In nastal je vrišč v „Izrajelu“.

Zadnja statistika šolskega razvoja navaja sledeča zanimiva števila: V vsej Angliji je 20.116 ljudskih šol, a od teh je 14.319 konfesijonalnih t. zv. „Voluntary“ (to je privatnih) in le 5797 javnih, državnih ali „Board“-šol. Prve poseča 3,054.700 učencev, slednje pa le 2,703.434 šolarjev. In država podpira vse te šole z letnim prispevkom 9,753.207 funt šterlingov, velja torej eden učenec državnih šol 25 K 38 v, privatnih pa le 24 K 80 v.

Javne šole imajo glavno oporo v občinah, kajti njih podpora znaša za l. 1901 6,349.800 funt šterlingov, a zasebne pa vzdržujejo večinoma razni samostani, družbe itd., kjer se pa ne da določiti letni prispevek.

Sedanja generacija Anglije je izšla slično francoski, z večine iz konfesionalnih šol.

Anglija bo morala odstraniti še premnogo težkoč, ako bo hotela izvesti ono zadačo, koju si je postavila ravno z izprožitvijo šolskega vprašanja. Poleg financijelnega stanja pride še bolj v poštev stanje sedanjega učiteljstva. Poprečno pride namreč na ednega učitelja 71 otrok, a izmed 138.0000 učiteljev je usposobljenih le 66.000, 38.000 je izvršilo le dvoletni učit. tečaj in $\frac{3}{4}$ vsega učiteljstva je učiteljic.

Ovire skoraj nepremostljive.

A parola privatnih šol v Angliji je — pod državno kontrolo nikdar!

Pedagoški utrinki.

Iv. Šega.

LXIX.

Dunajsko učiteljsko društvo „Lehrerhausverein“ je nasvetovalo dunajskemu obč. svetu, da naj združi le-ta vseh 11 okrajnih dunajskih učiteljskih knjižnic v eno samo takozvano centralno knjižnico. Pariz ima že dokaj let tako pedagoško centralno knjižnico, ki posojuje po vsej Franciji vedno najnovejše pedagoške pojave posameznim učiteljem. In v Lipsiji se tudi ponašajo s svetovno znano knjižnico Komenskega.

Enketa, obstoječa iz predsednikov vseh 11 okrajnih učiteljskih knjižnic, se je izrekla proti nasvetu s pripombo, da so večje koristi že obstoječe okrajne učiteljske knjižnice. A obenem je ta enketa sklenila predložiti prošnjo na posamezne okrajne učiteljske konferencije, da le-te darujejo iz svojih knjižnic vse starejše knjige ravnokar ustanovljenemu šolskemu muzeju, ki namerava ustanoviti tudi nekako centralno knjižnico — pa menda iz samih starih knjig. — Kako se izreče dunajsko učiteljstvo o tem predlogu, se še ne ve, a o priliki že sporočimo.

In pri nas? — Bi li ne bilo umestno, ko bi se že tudi pri nas jelo misliti na to? Premestimo v Ljubljano vse okrajne učiteljske knjižnice — iz Kranjske namreč — stare knjige darujmo šolskemu muzeju, a mesto teh pa naj nakupi centralna knjižnica najnovejša dela, seveda le pedagoška, v več eksemplarih. Naše okrajne učiteljske knjižnice vse le vegetirajo — vsled prepričanih dohodkov — starih reči je več kakor dovolj, najnovejših pa — žalibog — skoro nič, posebno dražjih ne.

Marsikdo bi rad imel eno ali drugo knjigo, a ni je; če jo hočeš imeti pa si jo omisli — daj za njo polmesečno plačo! Okrajna učiteljska knjižnica je nima, ker nedostaja sredstev.

Pri tej centralni knjižnici naj se nastavi eden ljubljanskih učiteljev kakor knjižničar s primerno letno nagrado. In taka knjižnica bo v istini donašala mnogo haska.

Štajerski tovariši slovenskega dela si pa lahko osnujejo svojo centralno knjižnico v Celju ali Mariboru, goriški v Gorici, tržaški v Trstu, istrski pa v Pazinu. In pomagano bo vsem!

Radovedni smo, ako se kdaj uresničijo te naše skromne, a dalekosežne želje.

LXX.

Ne samo slovensko, temveč sploh avstrijsko učiteljstvo hiti z nekako mrzlično hitrostjo dopolnit to, kar je zamudilo v dolgi dobi tridesetih let obstoja šolskih zakonov v spopolnitev svoje izobrazbe. Lahko trdimo, da se nikjer v nobenem stanu ne organizira, reorganizira, piše, debatira, zboruje toliko kakor ravno v učiteljskem stanu. Ker sami ne hitimo še dovolj, nam priskakujejo na pomoč še mnogi drugi faktorji — poklicani in ne poklicani — ter nas nekako dražijo in pikajo od vseh strani: tako je prav, tako ni prav. Učiteljsko vprašanje vznemirja danes Avstrijo bolj

kakor celo „macedonsko vprašanje“. Dozdeva se nam pa, da poklicani faktorji nočejo videti pri učiteljskem vprašanju glavnega stavka, to je našega gmotnega stanja in da nas nadleguje javnost le raditega z vsemi mogočimi prebavljivimi in neprebavljivi zadačami, da bi v tej nervozni mnogostranosti pozabili na svoj — želodec. Pa kakor že Stritar trdi, da duša biva v želodcu, bode treba skrbeti istodobno za dušni želodec in želodčevo dušo, tedaj je to element, ki se ne da razkrojiti.

Goriško učiteljstvo je s svojim vseučiteljskim nastopom pretečenega leta doseglo vendar nekaj uspeha za izboljšanje svojega gmotnega stanja. Kak uspeh pa doseže kranjsko učiteljstvo s svojim solidarnim in impozantnim nastopom, ki se je vršil dne 8. t. m., pokaže prihodnjost. A upajmo, da ni bil „glas vpijočega v puščavi“.

Kako je že pisal pred kratkim severni mislec Björnson? Čujmo: „Mein Streben ist, den Lehrerstand unabhängiger zu machen; unselbstständige Männer und Weiber können schwerlich selbstständige Bürger erziehen; Bekümmerte noch schwerer frohe und mutige“.

In to je „des Pudels-Kern“.

LXXI.

V nekem „utrinku“ smo že poročali o nalogi, ki si jo je nadelo dunajsko učiteljsko društvo „Lehrmittel-Centrale“.¹ Namen tega društva je, preskrbovati posameznim ljudskim šolam vsa potrebna učila prav po ceni. Da se pa glavnemu odboru olajša delo, pričel je taisti ustanavljati po posameznih kronovinah svoje podružnice, ki izvršujejo ravno tisto nalogo, kakor glavni odbor. In tako se nahajajo take podružnice v sledečih kronovinah: Nižjeavstrijsko, Gorenjeavstrijsko, Češko, Moravsko in Galicija. — Deželni šolski svet sleški je pred kratkim v posebni okrožnici priporočal ustanavljanje takih podružnic; na podlagi te okrožnice je sklenila okrajna učiteljska konferencija za opavski okraj ustanovitev podružnice v Opavi. Podružnica prične v kratkem svoje poslovanje.

Našim šolam pa najbrže ni treba učil. Mnoge — drugače pekunierno dobro podprte šole — imajo dandanes še taka učila, da človek v istini ne ve, ali so le-ta delana še v onem času, ko se je tiskalo Lutrovo sv. pismo, ali v XX. stoletju. Na Slovenskem se bo pa šolstvo povzdignilo (po mnenju mnogih merodajnih faktorjev) edino le s pomočjo čim največjega števila „didaktičnih materijalistov“, — učila so nepotrebni balast za šolo, ki povzročujejo nepotrebne stroške krajnim šolskim svetom.

Kar je bilo za naše pradede dobro, dobro je i za nas.

LXXII.

Živimo v dobi raznih ferijalnih tečajev. Človek pride v istini v nekako navskrižje, ker ne ve slednjič, kam naj se obrne, kajti Jena in Dornbirn ni za nas neakademike, kajti „odločno je svariti ljudske učitelje pred sangvinsko nadejo, da si po počitniških tečajih v Jeni ali v Dornbirnu, ali kjersikolibodi, nadobavijo nedostajajočo jim akademsko izobrazbo“.

¹ Kdor želi natančnejega pojasnila o „centrali“ obrne naj se na vodstvo — Dunaj I. Werdertorgasse 6.

No, našim vedoželjnim dušam bo pa vsekakor pomagano z letošnjim ferijalnim tečajem v Ljubljani, le to ne vemo na kaki stopinji se bo veda v tem kurzu secirala, ali bo prebavna za one, ki „so zaspali ono dobo, ko sta na nemškem pedagoškem nebu res se še svetili zvezdi Herbart in Ziller, a zaspali tudi dobo njiju zatona in še marsikaj družega“, ali za one, o katerih piše Diesterweg nekako tako-le: „Die größte Zahl der . . . . . Lehrer liest noch gar kein für ihre Fortbildung geschriebenes Buch; noch viel weniger lesen sie Zeitschriften, und wie viele mögen nach Büchern und Zeitschriften dürsten, welche die Lehrgesinnung kräftigen, die Lehrer zu Männern zu stempeln sich wenigstens bemühen und nach ihren schwachen Kräften die Lehrer verteidigen? Es ist ein Jammer!“!

A šalo v stran! Vprašanje je, ako so taki tečaji, kakršnega nameravajo prirediti letošnje počitnice v Ljubljani, v istini potrebni. Bodimo odkritosrčni (in priznati moramo) da so. A tu ne smemo dolžiti slovensko, recte — kranjsko učiteljstvo, da je samo krivo tega. Nikakor ne! Glavno krivdo na tem nosi ves naš šolski organizem. Ali to ni krvava ironija, ako se mora kranjski učitelj, ki ima nalogo izobraževati edino le slovenske otroke, pridobivati vso svojo izobrazbo na učiteljišču edino le potom „blažene nemščine“? Kje li dobite še kaj takega pod božjim solncem na zemlji?

In naš sijajni gmotni položaj? Ali se more zahtevati od učitelja, ki je tako beraško plačan, da niti sebe ne more stanu primerno preživeti, da se posveti popolnoma svoji nadaljni izobrazbi, ko mora vendar tvegati noč in dan za postranskim zaslužkom, ki mu absorbira še ostale moči in čas, da more preživiti svoje?

Odpravite te dve coklji, in videl bo svet, da so nepotrebni vsi nadaljevalni tečaji, kajti učiteljstvo se posveti popolnoma svojemu poklicu in šola bo dosegla v kratki dobi nekaj let več kakor je dosegla v dolgi eri svojega obstanka.

Književno poročilo.

(Novosti.)

Matica Hrvatska je svojim članom za preteklo leto podarila sledečih deset knjig:

1. *Hrvatski kraljevi (924—1102)*. Prvi dio: Tomislav. Historija u 5 činā. Napisao Stjepan Miletić. — To je prva drama iz pentalogije, s kojom misli Miletić uzkrisiti kratke ali slave polne dni hrvatskega kraljestva, „da svoj narod u časovim težkim, kada klone, suzdrži u padu i sadašnjost oslabljenu puti iz prošloga stvarati buduće“.

2. *Dubrovačka trilogija*. Napisao Ivo Vojnović, nam kaže v treh dramah („Allons enfants“, „Suton“, „Na taraci“) usodo in razvoj stare dubrovnške republike: uzaludni (brezuspešni) odpor starih plemenitih vlastelinov zoper zvoke francoske marseillaise, ki so l. 1806. zadali republiki smrtni udarec; — njih polagano prilikovanje novim razmeram (l. 1832); — vplivi „nemškozapadni“ in z njim brezstidnost v visokih krogih (l. 1900).

3. *Udovica*. Pripoviest iz XVIII. veka. Napisao J. E. Tomić. — V kapeli sv. Ksavera blizu Zagreba se nahaja slika sv. Magdalene iz 18. veka; to je portret bogate vdove Magdalene Magdičke, ki je iz svojega bogastva darila tudi zagrebške jezuite; da se ji polaskajo, so jo jezuiti pod imenom sv. Magdalene dali slikati in sliko, prototip Magdičkin, na žrtvenik kapele postaviti. Tako pripoveduje sodobni zgodovinar kanonik Krčelić in usoda te vdove je vsebina povesti.

4. *Ženski udesi*. Tri pripovijesti: Paraskina sreča. — Sirota. — Udala se. Od Živka Bertića.

5. *Tugomir Alaupović, Probrane pjesme*.

6. *Vojvoda Hrvoje Vukčić Hrvatinić i njegovo doba*. Zgodovinsko znanstveno delo od Ferda Šišića.

7. *Krčki knezovi Frankopani*. Knjiga I. Znanstveno delo od Vjekoslava Klaića.

8. *Izabrana poglavja iz narodnoga gospodarstva (političke ekonomije)*. Napisao Fran Milodar.

9. *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*. Knjiga I. (16. stoljeće). Piše Milorad Medini.

Prve svoje šolnike je Dubrovnik prejel iz Italije. L. 1359. je mestno Malo vieće (zbor) pozvalo nekega Ivana, „da školuje i uči djecu za jednu godinu pod uvjetom, da mora primati od onih učenika, koji uče Donata i dalje od njega, po dva groša na mjesec a od drugih po jedan“. Pozneje je sam mestni senat uvidel, da ni zgodno, ako so učitelji zavisni o plači učencev; zato jim je odredil stalno plačo. Ta preokret je nastal nekako sredi 15. veka in to za učiteljvanja poznanega Filipa de Diversis de Quartigianis iz Luke, ki je l. 1434. prišel iz Benetek ter je ostal do l. 1340. načelnik dubrovnške šole in sicer „učene“ šole; na „spisni“ šoli je z njim deloval Georgius Brugnolus iz Mantove. Izmed poznejših rektorjev je važen osobito N. Gjončić (od l. 1462.), ki je predaval tudi o kanonskem pravu in mestnih statutih, „jer je od velike potrebe razsvijetliti pamet onih, koji su na čelu državi“. Omenjajo se tudi repetitores in

schola abachi. L. 1455. so dubrovniški vlastelini ustvarili zakon, da ne more služiti državi, kdor ne zna pisati i čitati, da tako prisilijo mladino k učenju.

10. Djevojački sviet. Izabrane pripoviesti českich spisateljica. S českoga preveo i uvodom o kulturnom radu česke obrazovane žene popratio Štepan Radić. — To je izvadek iz zbornika, namenjenega odrasli ženski mladini „Divčí Svět“. Radić ga je priredil „baš zato, što českí „Djevojački Sviet“ po mom uvjerenju našao je pravi put i pravu mjeru u toj stvari, jer odraslim djevojkama govori istinu bez prostote i život odkriva bez laži, a sve prodahnjuje i dubokim smislom za praktični rad i iskrenim poletom za velike ljudske i narodne ideale“. V českem izvorniku se nahaja tudi poseben oddelek „S slovanskih njiv“, v njem slovenska pesem „Domovini“.

Radićev uvod bi bilo treba čitati osebito našim učiteljicam, ki žive med narodom. „Najnaprednejša slovanska žena ni in ne more biti emancipovana žena v zapadnoevropskem smislu“, je dejala češka pisateljica Karolina Světa. „Napredne su Českinje redovno daleko ne samo od svakoga strančarstva, nego uobče nisu sklone onakvoj struji, koja traži čista politička prava i uvlači je ravno u političku borbu“, trdi Radić, izvrsten poznavalec českich odnošajev.

Dr. Fran Ilešič.

Mali vitez — Pan Volodijewsky. Zgodovinski roman. Spisal H. Sienkiewicz. Po polskem izvorniku poslovenil Podravski. V založbi knjigotrznice Ign. pl. Kleinmayr Fed. Bamberg v Ljubljani. — Ta zanimivi roman dospel je že do 7. sešitka ki stane 40 v. Naročuje se nanj pri založnikih v Ljubljani.

„Zvonček“ ima v svoji aprilovi številki to-le vsebino: Pregnanec. Fr. Žgur. Romanca. — Ob božjem grobu. Ivan Stukelj. Povest. — Rak. Fr. Lovšin. Pesem. — Junak. E. Gangl. Romanca s podobo. — Pomladanski večer. Samko Cvetkov. Povest. — Na gostiji. C. Logar. Pesem. — Slovanske pravljice. Nik. Vrhov. Pravljica. — Pirhi. Samko Cvetkov. Pesem. — Vilko ministrant. E. Palnák. Povest. — Spominski in slavnostni dan. L. Ogorek. Opis s tremi podobami. — Pripovedka o Atilovem grobu. M. P. Pripovedka. — Ko bi bilo res . . . Fr. Žgur. Pesem. — Belopeški jezeri. Narjan Pretko. Pesem. — Andrej Žumer. Lad. Ogorek. Životopis s podobo. — Jankova ljubljenska. Strninski. Povest. — Pouk in zabava. Zastavica v podobah. — Fr. Rojec. — Novice. Rešitev. — Starši in mladino ljubi, naročajte „Zvonček“!

R a z g l e d.

Listek.

Nasledki straha se pojavljajo včasih pri otrokih v strašni meri, kakor priča sledeči slučaj: Ni dolgo, kar je skočila na Dunaju mačka na devetletnega dečka, ko je spal. Deček se je silno prestrašil, nevarno je zbolel. Sedaj ubožec ne more gibati niti enega uda. Vidna je borba med voljo in slabostjo mišic. Ako hoče deček segniti po kakšnem predmetu, se mu odmakne roka v nasprotno smer, ako ga kdo pokliče, se ne more obrniti na tisto stran. Jedva približa steklenico ustom, pade mu na tla. Tudi govoriti ne more več. Ta obžalovanja vredni slučaj more služiti v svarilo vsem, ki lahkomišelnost strašijo otroke, kakor delajo to često pestunje.

Bakterije v šolskem vzduhu. Profesor Uffelmann je dokazal, da je zračenje šolskih sob neizmerne važnosti. Dognal je ta učenjak, da je v kubičnem metru zraka na prostem do 250 bakterij, v dobro zračenih sobi 3000, v sobah brez oken 27.000, v delavnicah 31.000. Drug učenjak se je prepričal, da je v m³ zraka šol pred poukom 2000 bakterij, pri pouku 16.000, po pouku 35.000. Nadalje se je dognalo, da v gorskem zraku Alp, Karpatov itd. sploh ni bakterij. Isto se more reči tudi o zraku nad morskó gladino. Iz tega vsega pa se lahko zaključí, da je zračenje šolskih sob velika potreba. Toda mnogo je učiteljev, ki tega ne store. Nekateri so preveč navajeni na udobnost miru, drugi so zopet prevarčni: škoda toplote. Da se takim potom zdravju otrok neznanó škoduje, to leži na dlani.

Bogastvo francoskih kongregacij. Znani zakon iz julija 1901, ki je povzročil takšen prevrat v francoskem šolstvu, je odkril nekatere zanimivosti v mošnjčkih raznih bratov in sester, ki so se zaobljubili večni revščini. Za edini samostan Stanislaum, ki se je utemeljil l. 1804. in je last kongregacije Device Marije, se zahteva 2.700.000 fr. za nepremičnine in zemljo, in 1.000.000 frankov za pohištvo. (Revue univers. 1902, 519).

Najstarejši časopis na svetu je iz l. 1301. Izhaja na Kitajskem še dandanes. Ta časopis, ki že gotovo izhaja nad tisoč let, ker je gotovo izhajal že pred omenjenim letom, se imenuje „Kin Pau“ in je bil od začetka, sedaj bi rekli, oficielno glasilo Kitajske. Leta 1301. je bil mesečnik. Poročal je samo dvorne vesti iz Pekinga. Pozneje se je razširil v tednik in leta 1830 je bil že dnevnik. Danes izhaja trikrat na dan in sicer zjutraj na rumenem, opoldne na belem in zvečer na sivem papirju. Tu se pač pozna velika razlika civilizacije med Kitajsko in Evropo, kjer je še-le v 16. stoletju, in sicer na Francoskem začel izhajati prvi časopis.

Babilonski stolp je istoveten s kaldejskim svetiščem, katerega je harpokracija še leta 355. po Kr. obiskala in natanko določila. Nebukadnezar je stolp obnovil v šestem stoletju po. Kr. V nekem napisu v stolpu trdi obnovitelj, da se je stavbišče že pred 42 generacijami pred njim napravilo. Do okoli leta 380. p. K. je bil stolp bogočasten kraj. Bil je kakih 94 kilometrov oddaljen od Ktezifona, glavnega mesta Nove Perzije. Njegova podstava je bila kvadrat s 184 metrov stranske dolžine in 75 čevljev višine. K sredini te podstave dvigal se je mogočno štirioglat stolp v šestih odstavkih, katerih vsaki je bil 28 čevljev visok. Nad zgornjim odstavkom je bilo majhno svetišče, 15 čevljev visoko. Vseh teh 7 nadstropij, ki so odgovarjali po številu takrat znanim planetom, je znašalo skupaj višine 67 metrov. Do svetišča bilo je 365 stopinj, primerno številu dni v letu. Od teh je bilo 305 srebrnih in 60 zlatih, najbrž-ker je bilo 60 praznikov v letu.

Pokopano mesto. Znani historik Sven Hedin je našel v srednji Aziji celo pokopano mesto v pesku. Večina hiš je bilo seveda porušениh, le ena hiša s trojnim zidom iz ilovice je dobro ohranjena. V njej je našel mnogo palic in papirčkov, popisanih s kitajskimi črkami. Iz teh palic je zvedeti, da se je mesto imenovalo Loulan. Letnice se nahajajo od 266 do 310. To mesto so učenjaki zaman iskali dosedaj, ker je na starih kitajskih zemljevidih označeno tik jezera. V začetku 4. stoletja so orkani podsuli s peskom mesto, pa tudi jezero je pesek zasul.

Pedagoški paberki.

Zabavišča za židovske vajence ustanovljajo v novejši dobi po večjih nemških mestih. Njih namen je nuditi vajencem zvečer in v nedeljo prijetno zabavo, osveženje in naobrazbo. Stem se imajo vajenci tudi obvarovati pogubnega vpliva delavnic in neurejenih obiteljskih razmer mojštrov.

Izpiti. Slavni laški psiholog Zino Ferriani trdi, da so najboljši poznavalci učencev učitelji; ti edino so poklicani soditi o učenčevem znanju, ako so ga dalj časa poučevali. Da podpre svoje mnenje z dokazili, je sestavil iz staršev, učiteljev in dijakov anketo; uspeh je objavil v „Natura ed Arte“. Učitelji so nazivali izpite „veliko komedijo“, „veliko muko“, „pesek v oči“, starši so trdili, da so izpiti zanje doba največjega duševnega nemira, pridni dijaki so se izpita strašno bali, leni pa so odgovarjali brez gotovega mnenja.

Ministrstvo prosvete in vrhovni šolski svet v Franciji. Vse francosko šolstvo je tesno centralizovano in tvori „université de France“, kar pa seveda ne pomeni naše vseučilišče. Na čelu te organizacije stoji minister, kateri pa ni pravnik, ampak pedagog. Tudi drugi člani ministrstva niso pravniki. Ministru je prideljen takozvani vrhovni učni svet, v katerem se nahajajo zastopniki vsakovrstnih šol, kakor vseučiliščni profesorji, ravnatelji akademij, gimnazijski profesorji, učitelji narodnih šol itd. Ta svet se sestaja dvakrat v letu.

Zdravstvene reforme v ruskih srednjih šolah. Ruski naučni minister je izdal cirkular začetkom šolskega leta, v katerem je vrsta naredeb, ki se tikajo zdravstva in telesne vzgoje. Šolski sveti morejo dovoliti sedemkrat na leto prost dan v ta namen, da posetijo učenci muzeje, razstave slik, predavanja itd. Obenem je bila uvedena institucija šolskih zdravnikov, katerim se je med drugim ukazalo, sestaviti za vsakega dijaka zdravstveni izkaz. Začetek in konec šolske dobe se bode uravnal po krajevnih razmerah, ki so v raznih ruskih krajinah prav različne. Nedelje in prazniki se imajo v resnici posvečevati miru in počitku, nikakor pa domačemu delu. Zlasti pa se povdarja v ukazu, da bi se naj vsak dan vršila telovadba ali igra na prostem. In te igre se imajo vršiti pod nadzorstvom zdravnika. Vse te naredbe imajo namen, prepričati dijaštvo o važnosti zdravja.

Reforma pisnih zvezkov. Ministrstvo prosvete pripravlja naredbo, ki bi naj enkrat za vselej rešila vprašanje, katero nam dela dokaj let mnogo preglavice. Napisov ne bode, pisanke bodo označene samo s številko. Napis si napiše učenec sam. Pisank bode šest vrst. I. zvezek z liniaturo 6/3/6 mm, II. zvezek z liniaturo 5/2/5 mm, III. zvezek z liniaturo 1 cm, IV. zvezek z liniaturo 2/5, V. zvezek z liniaturo 7 mm, VI. zvezek prazen.

Tolstoj o vzgoji. Tolstoj priznava, da se naj učenci malo učijo. To je bolje, nego da se preobložijo z delom, kajti drugače trpi njih dovtetnost, slabo asimilujejo, kar so se naučili, nastaja v njih sovrašтво napram delu. Dete in odrasli se morejo s pridom učiti, ako so razpoloženi za delo. Brez te dispozicije je študij veliko zlo, ki

povzroča intelektualne pomanjkljave. Pred vsem morajo otroci spoznati, da ni nič padlo z nebes, česar se je treba učiti, ampak da je vse delo ljudi. Tako spoznajo otroci potrebo dela. Tako začenjajo spoštovati delo slednjega služabnika, začnejo sami delati, spravljati, popravljati, čuvati stvari. To je gotovo bolje, nego da se uče otroci francoščino ali zgodovino. Tudi v vrtu in na polju naj delajo otroci. Tako se krepi telo, duša pa pridobiva prvine nrvnosti, kajti tako se uče, da so vsi ljudje bratje in imajo enake potrebe in dolžnosti. Tolstoj sploh silno povdarja fizično vzgojo otrok kot temelj nrvnemu vzgojevanju, sčimer se naj močno neti v otroku ljubezen do bližnjega, a oslabi prirojeni nagon k egoizmu.

Izdatki Dunaja za šolo. Za leto 1903 izda Dunaj: za srednje šole 385.000 K, za ljudske šole 18.016.450 K, za pedagogij 44.320 K, za obrtne šole 266.850 K, za druge vzgojne svrhe 189.330 K. — Za šolska poslopja se je označilo 2.605.430 K.

Kronika.

XV. občni zbor „Zaveze avstrijskih jugoslovanskih učiteljskih društev“ se vrši letos o binškošnih praznikih v Brežicah z izletom v Zagreb. Tako je sklenil upravni odbor dne 8. t. m.

Za katoliško univerzo v Solnemgradu so nabrali že 1.201.401 K, lani so naprosili 226.050 K. Pri neki slavnosti, čije čisti dobiček je bil namenjen omenjenemu zavodu, je dejal govornik, „da katoliška mladina nima nikjer več miru in obstanka, katoliško vedo proganjajo povsod v Avstriji“. Ti ljuba nedolžnost, ti!

Dovolj učiteljic. V poslednjem času se je v Berlinu imenovalo preveč učiteljic. Število učiteljic namreč sedaj iznaša ravno tretjino vseh učiteljskih oseb. Sedaj pa je nastala reakcija. Učiteljice se ne bodo več sprejemale. Tako je v Cahah 49,5% učiteljic, v Gdanskem 44,7%, v Erfurtu 44,7%, v Bukovecu 44,6%, v Mnihovu 47,8%, v Strasburgu 46,5%.

Španija in Prusko. Novi španski minister za uk, Manuel Allende Salazar, preje advokat, bi kaj rad posnemal Prusake. V Španiji živijo Katalonci, narod, ki ima svoj jezik, svojo zgodovino, svojo literaturo, sedaj tudi najboljše pesnike na vsej španski zemlji. Katalonščina je bolj podobna francoščini nego kastiljščini, ki je sedaj knjižni jezik španskega naroda. V katalonskih šolah pa se poučuje večinoma v katalonščini. Sedaj pa hoče madridska vlada to prepovedati, še katekizem bi se ne smel učiti v tem jeziku. Sedaj želijo Katalonci se približati Franciji. — Seveda bodo Nemci sami obsojali takšno početje španske vlade. A Poljake uničevati, to jim ni greh. Tlačiti narod, ki je imel zlato dobo svoje literature, ko je ležala nemška književnost še v povojih, ej, to jim veleva „Selbsterhaltungsprinzip“.

Razpisano darilo. Kraljevska akademija v Erfurtu je razpisala darilo 500 mark za najboljši spis o nalogi: „Potreba nadaljevalnih šol za deklince, učna osnova teh šol“. Pisatelj prepusti vse pravice akademiji, ki edino sme spis natisniti.

